

تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان^۱

مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات

سید بهرام مرتضوی اسکویی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران.

sb_mortazavi@yahoo.com

مرضیه سادات اکبری

دانشجوی دکتری مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و

تحقیقات تهران، ایران. makbari01@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

سهیلا بورقانی فراهانی

استادیار و عضو هیئت‌علمی

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: تعاملات اجتماعی از عناصر بنیادین هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. باستانی می‌گوید که بر اساس دیدگاه شبکه، روابط و پیوندها به‌عنوان سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند و فرد از طریق آنها به منابع و حمایت‌های موجود در شبکه دسترسی می‌یابد. از نظر بوردیو، کلمن، پاتنام و فوکویاما شبکه در سطح گروهی مطرح می‌شود که در آن صورت، سرمایه اجتماعی شامل روابط، اعتماد، هنجارها، مشارکت و... می‌باشد.

روش پژوهش: در این پژوهش نیز سرمایه اجتماعی با استفاده از رویکرد تحلیل شبکه و به‌عنوان سرمایه اجتماعی شبکه مورد بررسی قرار گرفته است. هدف اصلی، مطالعه تأثیر شبکه مجازی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان می‌باشد. فرض بر آن است که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (مشارکت، اعتماد و همیاری) تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی می‌باشند. روش تحقیق از نوع همبستگی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری را دانشجویان دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران تشکیل می‌دهند. حجم نمونه ۱۷۲ نفر است که با روش نمونه‌گیری تصادفی متناسب با حجم انتخاب گردید.

یافته‌ها: نتایج پژوهش حاکی از آن است که تأثیر شبکه مجازی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (مشارکت، اعتماد و همیاری) دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران کمتر از حد متوسط می‌باشد.

نتیجه‌گیری: آزمون فرضیه اصلی آشکار می‌سازد که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت، همیاری و اعتماد تأثیر نسبتاً قوی دارد

واژگان کلیدی: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی، سرمایه اجتماعی، همیاری، مشارکت‌پذیری، اعتماد

مقدمه

اما سرعت تغییرات ارتباطی و فرهنگی در پایان قرن گذشته و سال‌های آغازین سده جدید، اهمیت سه مفهوم کلیدی قدرت تخیل، قدرت انطباق و شجاعت تحول را برای تداوم حیات دولت‌ها، فرهنگ‌های ملی و حتی -در سطحی انتزاعی‌تر- تمدن‌ها به‌خوبی نشان داده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی دو نقش اساسی در تغییر سیاسی جامعه‌های امروزی بر عهده دارند. از یک سو فرهنگ توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر منبع تغذیه نخبگان جامعه با هدف نوآوری و ابداع هستند، به عبارت دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی حلقه اتصال محیط بزرگ یا جامعه کل با محیط کوچک است. هر یک از عوامل اصلی نوزایی و خلاقیت و در نتیجه عامل تحرک و پیش برنده توسعه سیاسی است. بحث جهانی شدن و مقوله رسانه‌ها چنان با یکدیگر پیوند خورده‌اند که تصور تجربه کردن جهانی شدن بدون رسانه‌ها و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، محال به نظر می‌رسد. «ادوارد سعید» نویسنده فلسطینی الاصل ساکن امریکا که دارای دیدگاه‌های انتقادی در مسائل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است، بر این باور است که لیبرال‌ها معتقدند گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی نه تنها کنترل بر زندگی انسان‌ها را بیشتر نخواهد کرد بلکه زمینه قدرت‌یابی افراد در برابر سازمان‌ها و دولت را افزایش می‌دهد. فرآیند جهانی شدن، نوعی آگاهی نسبت به ارزش‌های مشترک بشری را پدید آورده است. در صورتی که دولت‌ها بتوانند مفاهیم جدید امنیتی را برای خود باز تعریف کنند دیگر مجبور نیستند لشکرهای عظیم نظامی خود را تقویت کنند. در تعریف قدرت نرم باید گفت این قدرت توانایی شکل‌دهی به ترجیحات دیگران را داراست. به عبارت دیگر جنس قدرت نرم از نوع اقناع و در قدرت سخت از مقوله وادار و اجبار کردن است. قدرت نرم تبلیغات سیاسی نیست بلکه مباحث عقلانی و ارزش‌های عمومی را

امروزه شبکه‌های اجتماعی ساکن‌دار اقیانوس پرتلاطم اینترنت هستند. شبکه‌هایی که مبتنی بر فناوری «وب دو» فعالیت می‌کنند و با اجتماع‌گرایی مجازی نقش اساسی در معادلات رسانه‌ای جهان بازی می‌کنند. این وب سایت‌ها علاوه بر قابلیت شبکه‌سازی مجازی، امکان استفاده از فرصت‌های مختلف در فضای اینترنت را اعم از جستجو، خواندن و به اشتراک‌گذاری اخبار، آپلود عکس و فیلم، نوشتن یادداشت‌ها و عضویت در گروه‌های مختلف و تحرک سیاسی را فراهم کرده است و این امر باعث اقبال کاربران اینترنتی به شبکه‌های اجتماعی شده است. فضای مجازی بسته به ساخت‌های اجتماعی شکل می‌یابد و رشد فناوری، همگرایی رسانه‌ای و مسائل مربوط به آن، در شرایط اجتماعی گوناگون برون داده‌های متفاوتی داشته است.

شبکه‌های اجتماعی از گروه‌هایی عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده که از طریق یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه همگرا را تصویر می‌کنند و موفقیت و محبوبیت روزافزون آن‌ها به دلیل داشتن رنگ و بوی اجتماعی است.

شاید آن‌گاه که یک پژوهشگر آفریقایی در کنفرانس باشگاه رم تحت عنوان «جهان در آستانه قرن بیست و یکم» گفتار خود درباره «عصر نوین فرهنگ و ارتباطات» را با این جملات به پایان برد کسی سخنان او را چندان جدی نگرفت؛ او معتقد بود: دوران کنونی تمام می‌شود و عصر تازه‌ای آغاز می‌گردد. تاکنون در هیچ زمانی بشر برای بقا تا این حد به قدرت انطباق و تخیل نیاز نداشته است. عصر جدید فرهنگ و ارتباطات، در مرحله نخست عصری است که انسان باید در آن شجاعت خود را متحول کند (آلویس ۱۳۷۸، ۵۵).

در آورده‌اند؛ کارکرد و اهمیت رسانه‌ها بر کسی پوشیده نیست. یکی از کارکردهای ویژه رسانه‌ها و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، اطلاع‌رسانی و پوشش خبری است. این مجموعه‌ها با پوشش خبری کامل زمینه‌های مختلف چه اجتماعی، چه سیاسی، اقتصادی و ... سعی در جهت‌دهی افکار عمومی به سمت اهداف خود دارند. از این رو، شناخت نحوه اطلاع‌رسانی شبکه‌های اجتماعی مجازی در رابطه با حوادث و تحولات جهانی، امری لازم و ضروری پنداشته می‌شود. از طرفی سرمایه اجتماعی نیز از مفاهیم نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح گردیده است. طرح این رویکرد در بسیاری از مباحث اقتصادی، نشان دهنده اهمیت نقش ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی است. سرمایه اجتماعی عمدتاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده و شناسایی آن به‌عنوان یک نوع سرمایه چه در سطح مدیریت کلان توسعه کشورها و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و بنگاه‌ها می‌تواند شناخت جدیدی را از سیستم‌های اقتصادی - اجتماعی ایجاد کرده و مدیران را در هدایت بهتر سیستم‌ها یاری کند. سرمایه اجتماعی، دامنه کاربرد و پژوهش بالقوه گسترده‌ای دارد و از ملاحظات نظری، تاریخی و فلسفی در رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و روش‌شناختی مرتبط با کارهای میدانی گرفته تا ایجاد شاخص‌های مناسب برای شرایط مختلف، مشکلات حوزه‌های گوناگون همچون بهداشت خانواده، آموزش، سیاست‌گذاری، سازمان‌های غیردولتی، تصمیم‌گیری - های جمعی، تأمین اجتماعی و نیز طیف وسیعی از شرایط تجربی که می‌توان به مطالعه سرمایه اجتماعی در آن پرداخت، یعنی شهر و روستا و کشورهای مختلف را در برمی‌گیرد. پرهیز از تصدی‌گری بخش‌های مختلف اقتصادی و فرهنگی و واگذاری فعالیت‌های مربوط به نهادهای مردمی برای جلب مشارکت

شامل می‌شود. هدف قدرت نرم تأثیرگذاری بر افکار عمومی خارج و سپس داخل کشور است. وسایل ارتباط جمعی در جهان امروز جهان‌های ذهنی و غیرواقعی را به دنیا مخابره می‌کنند. آن‌ها دیگر به انتقال واقعی تفکر نمی‌کنند، بلکه واقعیت‌ها را می‌سازند. هدف رسانه‌ها از قدرت نرم در ابتدا مدیریت افکار عمومی نیست، بلکه رسانه‌ای در این دنیا موفق است که بتواند با افکار عمومی حرکت کند و خود را سازگار با آن‌ها نشان دهد. حکومت‌ها و حاکمانی که توانایی آینده‌نگری، ارائه هویت فرهنگی مناسب در عرصه جهانی و شجاعت ترک پاسخ‌های کهنه به پرسش‌های نو را نداشته باشند، ملت‌شان را به آستانه انقلاب و خیزش‌های اجتماعی سوق می‌دهند.

بیان مسئله

جهان امروز در معرض دگرگونی، تغییر و تحولات فزاینده‌ای قرار دارد. به‌خصوص حرکت به سمت و سوی «دهکده واحد» و در هم ریختن نظام‌ها و سازمان‌های ملی. در عین حال ایجاد چالش‌ها و بحران‌های جدید در عرصه‌های سیاست، فرهنگ، اقتصاد، امنیت و... در جهان ایجاب می‌کند که این تحولات و جریان‌ها به دقت مورد مطالعه و تحت نظر قرار گیرد و مهم‌تر این‌که فاکتورها، عوامل و اسباب مؤثر در خیزش، تسریع و یا سمت و سو دادن این حوادث و تغییرات نیز باید ارزیابی و مورد شناخت قرار گیرد. رسانه‌های ارتباط جمعی و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، در عصر حاضر نقش عمده و مهمی را در عرصه تغییر و تحولات اجتماعی به عهده دارند و این وسایل منشأ بسیاری از تحولات معاصر، راهنما و کنترل‌کننده جریان‌ها و تحولات در جهان محسوب می‌شوند.

در جهان معاصر که موسوم به «عصر اطلاعات و ارتباطات» است و رسانه‌ها همه چیز را در تسخیر خود

نیست. برخی از نظریه پردازان ارتباطات معتقدند امروز جهان در دست کسی است که رسانه‌ها را در اختیار دارد. نقش عمده رسانه‌ها در شکل‌دهی به افکار عمومی باعث شده اهمیت رسانه‌ها تا این حد مورد توجه قرار گیرد.

پیشرفت بهت‌انگیز وسایل ارتباط جمعی در قرن حاضر، جهان را به دهکده کوچکی تبدیل کرده است که انسان‌ها امکان اطلاع‌یابی از همه وقایع و حوادث جهان را به‌طور سریع و جامع دارند. در عصر ارتباطات هیچ حادثه‌ای هرچند در دورترین مناطق جهانی باشد، منحصر به یک منطقه جغرافیایی نیست و از این رو سه ویژگی، فرا زمانی، فرا مکانی و سرعت فوق‌العاده از خصیصه‌های وسایل ارتباط جمعی است. امروزه تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها در رسانه‌ها رسوخ کرده و از خصوصی‌ترین رفتار انسان‌ها تا بزرگ‌ترین تغییرات نهادهای اجتماعی و ساختارهای فرهنگی و سیاسی از طریق رسانه‌ها ارائه می‌گردد.

به بیانی دیگر ارتباطات در بطن خود شامل انتقال اطلاعات و مفاهیم از منبعی به مقصدی است که این انتقال و مفاهیم با قصد و نیت قبلی انجام می‌گیرد. بنابراین یکی از کارکردهای اساسی رسانه‌ها، از جمله شبکه‌های اجتماعی، اطلاع‌رسانی از وقایعی است که در محیط اجتماعی واقع می‌شود.

پیشینه تحقیق

رقیه توانایی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی خلخال» شاخص‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی را در نظر گرفته و نتیجه گرفته است: همبستگی مؤثر بر سرمایه اجتماعی برون گروهی، عامل میزان عضویت در سازمان‌ها و نهادهای

آنها در فعالیت‌ها و زمینه‌سازی ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی و شبکه‌های اعتماد بین آحاد مختلف مردم است. سازمان‌های دولتی و غیردولتی در صورت برقراری تعامل درست می‌توانند باعث شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی گردند.

بنابراین تشویق تشکیل نهادهای مدنی، تقویت آموزش‌های گروهی، استفاده مؤثر از رسانه‌های ارتباطی، اصلاح الگوهای رفتاری کارکنان و مدیران، پایبندی به اخلاقیات، توجه به مصلحت عامه و از همه مهم‌تر، بسترسازی فرهنگی توسط دولت می‌تواند باعث تقویت نهادهای غیردولتی گردد و در نهایت موجب ارتقاء سرمایه اجتماعی گردد.

از آنجا که سرمایه اجتماعی تمام الزاماتی را که برای توسعه ضرورت دارند، در خود جای می‌دهد، پرداختن به مسائل نظری و اجرای سرمایه اجتماعی و نیز تعیین الزامات نهفته در آن برای توسعه اقتصادی و اجتماعی جالب و اساسی است و جای آن دارد که از سوی متخصصان کشور مورد بحث و تحقیق قرار گیرد.

این ضرورت محقق را بر آن داشت تا نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی را در توسعه سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان در دانشگاه علوم و تحقیقات تهران مورد ارزیابی و سنجش قرار دهد.

اهمیت و ضرورت

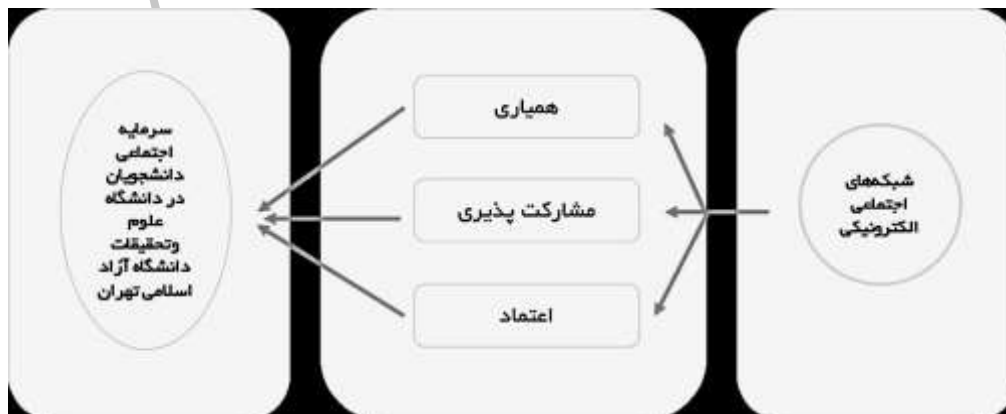
همچنان که الگوهای ارتباطی به‌طور روزافزونی از مرزهای ملی فراتر می‌رود، ارقام اتصال به اینترنت و کاربران آن به‌طور تصاعدی در حال رشد است. انتشار پرشتاب اینترنت، ماهواره و فناوری‌های دیجیتال، ارتباط همزمان میان بخش‌های وسیعی از جهان را ممکن ساخته است. در نتیجه بسیاری از کنترل‌های ملی اطلاعات بی‌اثر شده‌اند. امروزه نقش رسانه‌ها و میزان نفوذ آن‌ها در ساخت سیاسی جوامع بر کسی پوشیده

روح‌الله سلیمانی پور، مقاله‌ای تحت عنوان «شبکه‌های اجتماعی؛ فرصت‌ها و تهدیدها» ارائه کرده است: شبکه‌های اجتماعی که یکی از جدیدترین و پرمخاطب‌ترین سرویس‌های اینترنتی است، از جنبه‌های مختلف قابل کنکاش و ارزیابی است. در این مقاله به اختصار مطالبی در زمینه بررسی کارکردها و شناسایی آثار مثبت و پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی ارائه شده است. در کنار همه آثار مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی، تصور برخی از پیامدهای منفی آنها و چالش‌هایی که ایجاد نموده‌اند، امری بدیهی است. آنچه مسلم است اینکه به جای برخورد سلبی با این پدیده نوین، بررسی و ریشه‌یابی مشکلات و پیامدهای منفی ناشی از آن و در پیش گرفتن راه‌های اصلاحی، قطعاً نتایج بهتری را در بر خواهد داشت. در پایان، چند پیشنهاد کلی جهت مصون ماندن کاربران شبکه‌های اجتماعی از آسیب‌های احتمالی و بهره‌برداری از آثار مثبت این شبکه‌ها ارائه می‌گردد:

۱. ایجاد و راه‌اندازی شبکه‌های اجتماعی سالم و مفید برای مبارزه با شبکه‌های اجتماعی مخرب؛
۲. آموزش و فرهنگ‌سازی؛
۳. نظارت کارشناسانه و مستمر بر فضای جوامع مجازی و برنامه‌ریزی برای آینده.

غیردولتی دارای تأثیر نسبتاً بالایی در تبیین تغییرات سرمایه اجتماعی برون گروهی بوده است و در حدود ۴۷ درصد از تغییرات سرمایه اجتماعی برون گروهی توسط متغیر میزان عضویت در سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی تبیین شده است.

در پایان‌نامه کارشناسی ارشد رضا سلیمانی پور نقلبری با عنوان «بررسی سرمایه اجتماعی با تأکید بر مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان شاهد و ایثارگر دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی تهران بزرگ» به نتیجه رسیده است که: بر اساس یافته‌های تحقیق بین میانگین رتبه هر یک از مؤلفه‌ها در دانشگاه‌های دولتی و آزاد تفاوت معنی‌داری وجود دارد، بطوریکه در میان دانشجویان ایثارگر و شاهد دانشگاه‌های دولتی و آزاد تفاوت معنی‌داری وجود دارد، بطوریکه در میان دانشجویان ایثارگر و شاهد دانشگاه‌های دولتی مؤلفه‌های صراحت و حسن ظن دارای رتبه اول و دوم بوده ولی برای دانشجویان دانشگاه آزاد مؤلفه‌های دگر خواهی و دموکراتیک بودن دارای رتبه اول و دوم می‌باشد. در تهیه و ارائه فرضیات با توجه به نظریات مطرح شده مرتبط با فرضیه‌ها پس از شاخص‌سازی و گویه‌پردازی و تکمیل پرسش‌نامه نتایج حاصل از آزمون فرض‌ها را با نظریات مطرح شده تطبیق داده که کلیه فرض‌های پژوهش تأیید گردید.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

چارچوب نظری تحقیق

در این تحقیق شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی به‌عنوان متغیر مستقل و سرمایه اجتماعی دانشجویان در دانشگاه علوم و تحقیقات تهران به‌عنوان متغیر وابسته معرفی شده است. سرمایه اجتماعی دانشجویان در دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تحت تأثیر مؤلفه‌های همیاری، مشارکت‌پذیری و اعتماد می‌باشد.

هدف اصلی که در این تحقیق مدنظر می‌باشد عبارت است از: بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران. به بیان دیگر، فرض بر آن است که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (مشارکت، اعتماد و همیاری) تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران می‌باشد.

اهداف فرعی تحقیق عبارتند از:

۱. میزان تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران؛
 ۲. میزان تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت‌پذیری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران؛
 ۳. میزان تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.
- برای انجام تحقیق، سوالاتی مطرح شدند که سوال اصلی بدین شرح می‌باشد: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران چه تأثیری دارند؟ و سوالات فرعی نیز عبارتند از:

۱. شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران چه تأثیری دارند؟

۲. شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت‌پذیری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران چه تأثیری دارند؟

۳. شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران چه تأثیری دارند؟

فرضیه اصلی این تحقیق بدین‌صورت بیان شد: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

فرضیه‌های فرعی نیز عبارتند از:

۱- شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

۲- شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت‌پذیری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

۳- شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

در این پژوهش سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیر پیش‌بین (مستقل) فرض شده است و شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز به‌عنوان متغیر ملاک (وابسته) در نظر گرفته شد.

به‌طور کلی نظریه‌های مختلفی برای سرمایه اجتماعی ارائه شده است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح جدول زیر آورده می‌شوند:

جدول (۱): تعاریف مختلف سرمایه اجتماعی

نظریه پردازان	تعریف	سطوح تحلیل	هدف	شاخص‌ها
بورديو (۱۹۸۵)	منابعی که دسترسی به خدمات گروه را آسان می‌کند.	افراد/ نزاع طبقه	سرمایه اقتصادی	-عناوین - نام‌ها؛ -دوستیها-پیوندها؛ -عضویت‌ها؛ - شهروندی (Winter, 2000).
کلمن (۱۹۸۸)	جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی که کنشگران برای رسیدن به منافعشان از آنها خانواده/ اجتماع به‌عنوان منبع استفاده می‌کنند.	اجتماع انسانی	سرمایه انسانی	-اندازه خانواده؛ -حضور والدین در خانواده؛ -توقع مادر از آموزش بچه؛ -تحرک خانواده؛ -پیوستگی با کلیسا (Coleman, 1990).
پاتنام (۲۰۰۳)	اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که همکاری برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند.	اجتماع ناحیه	اقتصاد و دموکراسی	-عضویت در سازمان‌های داوطلبانه؛ -مشارکت آزادانه؛ -خواندن روزنامه و عضویت آن (Putnam, 2000).
فوکویاما (۲۰۰۰)	اشتراک اعضای گروه در مجموعه‌ای از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی که تعاون اجتماع ناحیه میانشان مجاز است.	اجتماع ناحیه	توسعه اقتصادی	- انحرافات اجتماعی؛ -جرم و جنایت؛ -فروپاشی خانواده؛ -فرار از پرداخت مالیات؛ -مصرف مواد مخدر؛ -طرح دعوی و دادخواهی (فوکویاما ۱۳۷۹).

همان‌طوری که در جدول مقایسه‌ای فوق دیده می‌شود، بورديو سرمایه اقتصادی را به‌عنوان سرمایه اجتماعی در نظر گرفت اما کلمن معتقد به سرمایه انسانی است که به نقش هنجارها و ارزش‌ها در شبکه‌ای اجتماعی معتقد بود. از سوی دیگر پوتنام سرمایه اجتماعی را به‌عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی برای سیستم‌های مختلف سیاسی مدنظر داشت که در مقیاس کلان رژیم‌های سیاسی قرار داشت. در حالی که طبق نظر فوکویاما توسعه اقتصادی مبنای سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود.

به عبارتی کلمن (۱۹۹۰) می‌گوید که سرمایه اجتماعی عبارت است از ارزش آن جنبه از ساختار اجتماعی که به‌عنوان منابعی در اختیار اعضا قرار می‌گیرد تا بتوانند به اهداف و منافع خود دست پیدا کنند.

بر اساس نظریه‌های چهارگانه مطروحه می‌توان دید که سرمایه اجتماعی در این پژوهش بر مبنای دیدگاه کلمن مدنظر قرار گرفته و دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران به‌عنوان سرمایه انسانی می‌باشند که در نهایت هدف سرمایه اجتماعی می‌باشند.

سیبیرت و همکارانش (۲۰۰۱) برای مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی از سه نظریه استفاده کرده‌اند، نظریه پیوند ضعیف، نظریه شکاف ساختاری و نظریه منابع اجتماعی. آنان اعتقاد دارند پژوهشگران شبکه اجتماعی در شکل دادن و آزمایش عملی نظریه‌های مربوط به مفهوم سرمایه اجتماعی پیشگام بوده‌اند. پژوهشگران شبکه اجتماعی به روابط، یا پیوندها، به‌عنوان داده‌های اصلی تحلیل توجه کرده‌اند.

جدول (۲): نظریه‌های شبکه اجتماعی

نظریه‌های مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی	اثر/مزیت
۱ نظریه پیوند ضعیف (Seibert, 2001)	تأکید بر شدت پیوندهای اجتماعی در فرآیند شغل یابی.
۲ نظریه شکاف ساختاری (Burt, 1997)	تأکید بر رابطه میان فرد و همکاران وی در شبکه با یکدیگر.
۳ نظریه منابع اجتماعی	تأکید بر ماهیت منابع موجود در شبکه.

و میکرو بلاگ‌ها در اختیارشان قرار می‌دهند، یادداشت‌های کوتاه و بلندشان را منتشر کنند، عکس، صدا و ویدیوهای شخصی‌شان را آپلود کنند، از آخرین اخبار و رویدادها در حوزه‌های مختلف آگاه شوند و در صفحات هواداری و اتاق‌های گفت‌وگوی متنوع عضو شوند و قابلیت‌های فراوان دیگری که ممکن است هر شبکه اجتماعی برای کاربران فراهم کند.

از جمله این شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توان به اورکات (Orkut)، های فایو (Hi5)، مای اسپیس (MySpace) و فیس بوک (Facebook) و ... اشاره داشت که به دلیل گستره فراوان استفاده از آنها از یک‌سو و ویژگی‌های مشترک میان آنها از سوی دیگر موجب شده تا میزان آشنایی با آنها در میان دانشجویان فراگیر باشد. بنابراین در این تحقیق رویکرد تحلیل شبکه به‌عنوان سرمایه اجتماعی شبکه در نظر گرفته شد تا ارتباط میان دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران از طریق شبکه‌های مجازی مورد اشاره بر اساس سه مؤلفه مشارکت، اعتماد و همیاری و اثرات آنها بر سرمایه اجتماعی سنجیده شود.

روش تحقیق

روش‌های مختلفی برای پژوهش وجود دارد که هر یک متناسب با موضوع مورد بررسی و ماهیت زمینه تحقیق در پژوهش‌های علوم انسانی ارزشمند است. استفاده از هر یک از روش‌های تحقیق به ماهیت و زمینه تحقیق، فعالیت‌های لازم برای نتیجه‌گیری و میزان احساس مسئولیت محقق در مقابل نتایج و اهداف تحقیق بستگی دارد. این تحقیق از نظر هدف؛ کاربردی

شبکه به‌طور کلی ارتباط متقابل اشیاء، افراد و سیستم‌ها یا سازمان‌هاست که در چارچوبی مشخص و برای رسیدن به هدفی مشترک فعالیت می‌کنند (چلبی ۱۳۷۳، ۱۵). همچنین شبکه اطلاع‌رسانی ساختاری است که بیش از دو فرد یا گروه با داشتن الگوی تبادل اطلاعات مشترک از طریق ارتباطات برای ایفای هدف مشترک و مشخص فعالیت کند. بنابراین فرصت‌ها و پتانسیل‌هایی وجود دارند که ناشی از ارتباطات این‌گونه‌ای می‌باشند.

برای شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به نوع کارکردشان، خصوصیات و ویژگی‌های فراوانی نام برده شده است؛ اما آنچه باید در تعیین این ویژگی‌ها به خاطر داشت این مسئله است که شبکه‌های اجتماعی مجازی در واقع یک سایت اینترنتی است که در بستر وب عرضه می‌شود. لذا خصوصیات عمومی سایت‌های اینترنتی را دارا است. مسئله دیگر دیدگاه کاربران در استفاده از این نوع شبکه‌ها است که می‌تواند در جهت اهداف و امیال خود، امکان خاصی را بکار گیرند و آن را تبدیل به ویژگی آن سایت اجتماعی کنند (ضیایی پرور ۱۳۸۴، ۱۴).

در جامعه شبکه‌ای فرهنگ، سیاست، مناسبات اجتماعی و اطلاعات گرایي دیده می‌شوند و کاربران این جوامع نیز بسیار متنوع بوده و سایت‌های مرتبط نیز تمایل دارند تا حداکثر میزان نیاز کاربران خود را برآورده سازند. کاربران شبکه‌های اجتماعی می‌توانند در این سایت‌ها صفحات و پروفایل‌های شخصی برای خودشان ایجاد کنند، شبکه‌ای مجازی از دوستانشان پدیدآورند، آنها می‌توانند همانند فضایی که وبلاگ‌ها

مورگان استفاده شد. جمعیت جامعه آماری ۳۰۰ نفر می‌باشند که از این تعداد جمعیت جامعه، اندازه جامعه نمونه در جدول مورگان بین ۲۱۷ و ۲۲۶ واقع می‌شود که محقق برای اطمینان خاطر از اینکه تعداد نمونه نماینده کل جامعه باشد اندازه جامعه را از روی جدول کرجس و مورگان ۱۶۹ نفر تعیین نموده است و اقدام به توزیع ۲۵۰ پرسشنامه بین دانشجویان دانشکده مدیریت و اقتصاد نموده که داده‌های ۱۷۲ پرسشنامه قابل استفاده بوده است.

جدول (۳): جامعه آماری

ردیف	تعداد دانشجویان
کل جامعه	۳۰۰
اندازه جامعه نمونه طبق جدول مورگان	۱۶۹
تعداد توزیع شده	۲۵۰
تعداد قابل استفاده	۱۷۲

با استفاده از آمار توصیفی، اطلاعات جمع‌آوری شده، با تهیه جدول توزیع فراوانی خلاصه شده و به کمک نمودار نشان داده شده است؛ و سپس با استفاده از آمار استنباطی، با انجام آزمون کای اسکویر (خی دو) استقلال متغیرها مورد ارزیابی قرار داده شد و برای تعیین شدت ارتباط از ضریب توافقی استفاده گردید. در خاتمه از آزمون رتبه‌بندی فریدمن نیز استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

با دو روش توصیفی و استنباطی و از طریق تجزیه و تحلیل آماری پرسشنامه‌ها به اثبات و یا رد فرضیه‌ها پرداخته شد. در آمار توصیفی صرفاً به توصیف جامعه آماری پرداخته شد که هدف آن محاسبه پارامترهای جامعه بود.

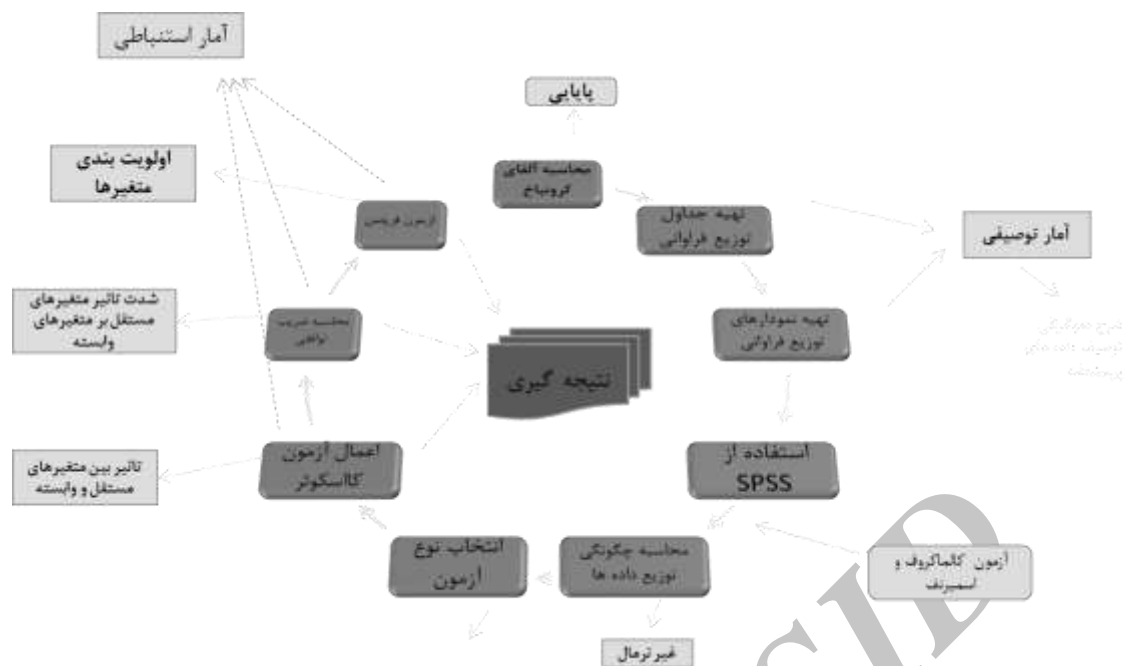
و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها؛ توصیفی و از نظر شیوه اجرایی نیز همبستگی است.

در ابتدا یکی از اساسی‌ترین مراحل برای جمع‌آوری اطلاعات انجام شد. جمع‌آوری مطالب از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، تاریخچه، تعاریف، ویژگی‌ها، نظریه‌ها و الگوها صورت گرفت و به منابع قابل دسترسی در زمینه موضوع تحقیق مراجعه شد. همچنین از طریق کتاب‌ها و سایت‌های اینترنتی مطالعات مربوطه صورت گرفت و اطلاعات لازم گردآوری شدند.

سپس با بهره‌گیری از مطالب تدوین شده و همچنین بر اساس تجربه و شناخت محقق از دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران؛ پرسشنامه طراحی و در اختیار جامعه آماری قرار گرفت. پرسشنامه تحقیق با توجه به مبانی نظری تحقیق که در ادبیات آمده است با این هدف که بتواند آنچه را که محقق سعی در یافتن و سنجش آن دارد بسنجد، طراحی گردیده است و از نظر اساتید و صاحب‌نظران برای بهینه شدن پرسشنامه استفاده گردیده است و در نهایت نظرات سازنده اساتید راهنما و مشاور نیز در این زمینه راه گشا بوده است.

سپس داده‌ها با استفاده از روش همبستگی و از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری شده و از روش‌های آماری مناسب و مرتبط (آمار توصیفی، آمار استنباطی مانند کای اسکوئر، ضریب توافقی و فریدمن) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نرم‌افزار مورد استفاده SPSS بوده است. به‌علاوه رابطه بین متغیرها نیز از طریق آزمون استقلال کای دو (خی دو) محاسبه شده است.

جامعه آماری را دانشجویان دانشکده مدیریت و اقتصاد در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تشکیل می‌دهند. به‌منظور برآورد حجم نمونه از جدول کرجس و

شکل (۲): روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

جدول (۴): شرح جمعیت شناختی

وضعیت تأهل	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	
بی پاسخ	2	1.2	1.2	
مجرد	30	17.4	18.6	
متأهل	140	81.4	100.0	
جمع	172	100.0		
جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	
بی پاسخ	2	1.2	1.2	
مرد	82	47.7	48.8	
زن	88	51.2	100.0	
جمع	172	100.0		
صرف زمان بر حسب ساعت در روز				
سن	زمان کل	شبکه اجتماعی	اوقات فراغت	فعالیت اقتصادی
تعداد	172	172	172	172
میانگین	5.1337	0.5555	1.2887	3.3837
مینیمم	2	0	0	0.5
ماکزیمم	46	4.5	4	8

H_0 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیری ندارد.

H_1 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر دارد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه فرعی اول بدین شرح می‌باشند.

آزمون فرضیه اول حاکی از تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران می‌باشد. ضریب توافق محاسبه شده (۰,۴۹) تأثیر متغیر مستقل (شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی) بر متغیر وابسته (همیاری دانشجویان) در حد متوسط ارزیابی گردید.

فرضیه فرعی دوم: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

H_0 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیری ندارد.

H_1 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر دارد.

پرسشنامه محقق ساخته دارای تعداد ۱۸ گویه بود که نتایج حاصل از آن به شرح جدول پیوست ارائه شده است.

در تحلیل استنباطی، همواره محقق با جریان نمونه‌گیری و انتخاب یک گروه کوچک موسوم به نمونه از یک گروه بزرگ‌تر موسوم به جامعه آماری یا جمعیت اصلی سرو کار داشت. محقق وسیله داده‌های و اطلاعات حاصله از نمونه به برآورد و پیشگویی ویژگی‌های جمعیت مورد مطالعه پرداخت.

برای تحلیل استنباطی، با توجه به فراوانی مورد مشاهده در جدول شماره (۷) کای-اسکوئرز دیدگاه جامعه مورد مطالعه شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران (در دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی) برای حصول اطمینان از وجود چنین رابطه‌ای آزمون وجود استقلال بین دو گروه (ضعیف و قوی) یعنی کای-اسکوئر برای فرضیه‌های فرعی و فرضیه اصلی اجرا گردید. برای نشان دادن اثبات یا رد فرضیه‌های فرعی و اصلی به شرح مختصر برای هر کدام و بر اساس جداول مربوطه در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.

فرضیه فرعی اول: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر همیاری دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

جدول (۵): توصیف فرضیه فرعی اول

گزینه	مورد مشاهده	مورد انتظار	میزان انحراف	نتیجه کای-اسکوئر
خیلی کم	7	43.0	-36.0	56.977 ^a (chi-square)
کم	39	43.0	-4.0	
متوسط	76	43.0	33.0	3 (df)
زیاد	50	43.0	7.0	
خیلی زیاد				.000 (asyp.sing)
جمع	172		مقدار کای-اسکوئر $\chi^2_{\alpha,df}$	
	اندازه شدت نقش		$C = \sqrt{\frac{\chi^2_{\alpha,df}}{\chi^2_{\alpha,df} + n}}$	۰,۴۹

جدول (۶): توصیف فرضیه فرعی دوم

گزینه	مورد مشاهده	مورد انتظار	میزان انحراف	نتیجه کای-اسکوئر
خیلی کم	14	57.7	-43.7	مقدار کای-اسکوئر (chi-square)
کم	79	57.7	21.3	
متوسط	80	57.7	22.3	آزادی (df)
زیاد				۲
خیلی زیاد				
جمع	172		مقدار کای-اسکوئر $=\chi^2_{\alpha,df}$	میزان احتمال خطا (asyp.sing)
				.000
اندازه شدت				$C=(x^2_{\alpha,df}/x^2_{\alpha,df+n})^{(1/2)}$
				۰,۴۷

H_0 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد

دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیری ندارد.

H_1 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد

دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر دارد.

آزمون فرضیه سوم حاکی از تأثیر شبکه‌های

اجتماعی الکترونیکی بر اعتماد دانشجویان دانشگاه

علوم و تحقیقات تهران می‌باشد. ضریب توافق محاسبه

شده (۰,۴۹) تأثیر متغیر مستقل (شبکه‌های اجتماعی

الکترونیکی) بر متغیر وابسته (اعتماد دانشجویان) در

حد متوسط ارزیابی می‌نماید

آزمون فرضیه دوم حاکی از تأثیر شبکه‌های

اجتماعی الکترونیکی بر مشارکت دانشجویان دانشگاه

علوم و تحقیقات تهران می‌باشد. ضریب توافق محاسبه

شده (۰,۴۷) تأثیر متغیر مستقل (شبکه‌های اجتماعی

الکترونیکی) بر متغیر وابسته (مشارکت دانشجویان)

کمتر از حد متوسط ارزیابی شد.

فرضیه فرعی سوم: شبکه‌های اجتماعی

الکترونیکی بر اعتماد دانشجویان دانشگاه علوم و

تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

جدول (۷): توصیف فرضیه فرعی سوم

گزینه	مورد مشاهده	مورد انتظار	میزان انحراف	نتیجه کای-اسکوئر
خیلی کم	39	43.0	-4.0	مقدار کای-اسکوئر (chi-square)
کم	46	43.0	3.0	
متوسط	77	43.0	34.0	آزادی (d)
زیاد	10	43.0	-33.0	3
خیلی زیاد				
جمع	172		مقدار کای-اسکوئر $=\chi^2_{\alpha,df}$	میزان احتمال خطا (asyp.sing)
				.000
اندازه شدت				$C=(x^2_{\alpha,df}/x^2_{\alpha,df+n})^{(1/2)}$
				۰,۴۹

جدول (۸): توصیف فرضیه اصلی

گزینه	مورد مشاهده	مورد انتظار	میزان انحراف	نتیجه کای-اسکوئر
خیلی کم	3	43.0	-40.0	مقدار کای-اسکوئر (chi-square)
کم	80	43.0	37.0	
متوسط	83	43.0	40.0	آزادی (d)
زیاد	6	43.0	-37.0	
خیلی زیاد				
جمع	172		مقدار کای-اسکوئر $= x^2 \alpha, df$	میزان احتمال خطا (asyp.sing)
	اندازه شدت نقش		$C = (x^2 \alpha, df / x^2 \alpha, df + n)^{1/2}$	
			مشارکت	

جدول (۱۰): تست فریدمن

تست فریدمن	
تعداد	172
اندازه آمار کای دو	37.055
درجه آزادی	2
درصد خطای محاسبه شده	.000

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود همیاری یکی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی، بالاترین رتبه و مشارکت کمترین رتبه را به خود اختصاص داده است. با توجه به خطای محاسبه شده کوچک‌تر از ۵ درصد می‌باشد که با اطمینان ۹۵ درصد رتبه‌بندی فوق معنادار می‌باشد.

نتیجه‌گیری

نتیجه آزمون فرضیه اول مبین این امر است که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی نظیر اورکات (Orkut)، های فایو (5Hi)، مای اسپیس (MySpace) و فیس بوک (Facebook) و ... روحیه تعاون و همکاری دانشجویان تحت تأثیر قرار می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد که تمایل دانشجویان در کار تیمی تقویت

آزمون فرضیه اصلی: شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

H_0 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری ندارد.

H_1 : شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران تأثیر معناداری دارد.

نتیجه آزمون فرضیه اصلی تحقیق مبین تأثیر نسبتاً قوی شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر سرمایه اجتماعی می‌باشد و با توجه به ۹۵ درصد اطمینان این تأثیر بر سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران معنی‌دار است.

برای تعیین رتبه‌بندی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه واحد علوم و تحقیقات شهر تهران به شرح زیر به دست آمد.

جدول (۹): رتبه‌بندی متغیرها

متغیر	رتبه
همیاری	2.35
اعتماد	1.83

منابع و مأخذ

1. آلون، لی سو. (۱۳۷۸). تغییر اجتماعی و توسعه. ترجمه محمود مظاهری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
2. ضیایی پرور، حمید (۱۳۸۴). اینترنت در ایران: بررسی کارکردهای مثبت و منفی اینترنت و وبلاگ در ایران. تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، چاپ اول.
3. فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: نشر شیرازه.
4. Burt, R.S. (1997). The Contingent Value of Social Capital, *Administrative Quarterly* 42 (9).
5. Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge, MA: Harvard University Press, Belknap Press.
6. Puntam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
7. Seibert, S. Kraimer, M; Linden, Robert. (2001). A Social Capital Theory of Career Success. *Academy of Management Journal*, Vol. 44. No. 2.
8. Winter, In. (2000). *Towards a Theorised Understanding of Family Life & Social Capital*. Available at: www.aifs.org.au.

یادداشت‌ها

^۱ مقاله حاضر از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان تأثیر شبکه‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی دانشجویان استخراج شده است.

می‌شود و میزان حمایت‌های عاطفی دانشجویان به هم تیمی‌شان را افزایش می‌دهد.

نتایج فرضیه دوم نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی، مشارکت در تصمیم‌گیری و روحیه تصمیم‌گیری جمعی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهند و بر روحیه داوطلبی در انجام کارها از سوی دانشجویان تأثیر نسبتاً مطلوبی می‌گذارند و آنان را مشتاق پذیرش مسئولیت نموده و روابط خارج از دانشگاه آنان را متأثر می‌سازد. همچنین تأثیر شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر تمایل دانشجویان به ایجاد تیمی‌های رسمی و غیررسمی نیز غیرقابل انکار می‌باشد.

نتایج آزمون فرضیه سوم نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی توانایی افزایش اعتماد بین دانشجویان را داشته و ارتباطات باز و همه‌جانبه دانشجویان را متأثر می‌سازد و به آنان جسارت بیان آزاد اندیشه و افکار را می‌دهند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی مقبولیت دانشجویان را در برابر دیگران افزایش داده و احساس امنیت دانشجویان در انجام فعالیت‌هایشان را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

آزمون فرضیه اصلی آشکار می‌سازد که شبکه‌های اجتماعی الکترونیکی بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت، همیاری و اعتماد تأثیر نسبتاً قوی دارد.

پیشنهاد‌های پژوهشی

- ۱- پیشنهاد می‌شود نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی مورد مطالعه قرار گیرد.
- ۲- پیشنهاد می‌شود نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر توسعه سرمایه اجتماعی در ایران، در قیاس با کشورهای دیگر، در سطح بین‌المللی مورد پژوهش قرار گیرد.